Rėda Nemickienė,
Algimantas Merkevičius

Kelio ties Grigiškėmis žvalgomieji tyrinėjimai

UAB „Kelprojektas“ užsakymu 2008 m. vykdyti rekonstruojamos automagistralės Vilnius–Klaipėda (A1) ruožo tarp 15,20 ir 15,55 km (Vilniaus miestas) žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai. Ruožas prasideda į V nuo Grigiškių kapinių esančioje automobilių stovėjimo aikštelėje ir baigiasi apie 100 m į V nuo „EMSI“ degalinės. Jo paviršius beveik lygus, tik ruožo pabaigoje yra pilkapį primenanti kalvelė. Dalis rekonstruojamo kelio ruožo patenka į Neravų pilkapyno (A1144P) ir piliakalnio (A1146P) vizualinės apsaugos zonos teritoriją.

Tyrinėjimų metu įvairiose ruožo vietose iškasta 17 šurfų, iš viso ištiriant bendrą 26,52 m^2 dydžio plotą. Šurfuose, iškastuose tarp 15,20 km ir 15,46 km, aptiktas permaišytas XIX–XX a. datuojamas kultūrinis sluoksnis su keramikos, stiklo šukėmis, plytų nuolaužomis ir kitokais radiniais. ***Šurfe 11***, kuris buvo iškastas ruožo 15,46 km, apie 10 m į R–PR nuo miško keliuko ir 34 m į ŠR nuo autostrados, surasta keletas titnago nuoskalų. ***Šurfe 12***, kuris kastas 14 m į Š nuo šurfo 11, aptikta daugiau kaip 60 titnaginių radinių, iš kurių didžiąją dalį sudaro nuoskalos. Šurfuose 11–12 aptiktas archeologinis sluoksnis preliminariai datuojamas mezolito pradžia. Trasos pabaigoje, šurfuose 13 ir 17, surasti XVIII–XIX a. (?) apie 47 cm aukščio ir 36–46 cm pločio pastato pamatai, sudaryti iš akmenų ir kalkinio skiedinio. Detalesni jų tyrinėjimai atidėti ateičiai.

Prieš vykdant kelio tiesimo darbus suprojektuotos trasos ruože nuo 15,46 km iki 15,55 km apie 300 m^2 dydžio plote būtina atlikti archeologinius tyrimus.

The field evaluation on the road near Grigiškės

In 2008 an evaluation was conducted on the Vilnius – Klaipėda highway near Grigiškės (city of Vilnius) which is being reconstructed. 17 test pits (a total area of 26.52 m^2) were excavated. A cultural layer with flint finds that has been preliminarily dated to the early Mesolithic was discovered in test pits 11–12.

Giedrė Piličiauskienė,
Gytis Piličiauskas

Žvalgomieji tyrimai Šventojoje

2008 m. tęsti 2006 m. pradėti intensyvūs archeologiniai žvalgomieji tyrimai Šventosios akmens amžiaus gyvenvietėje (A1705) ir jos aplinkoje. Kasinėta Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės Š dalyje, prie Šventosios gatvės ir centrinėje dalyje, Monciškėse (1 pav.). Tyrimai buvo taikomojo pobūdžio, išskyrus 3 šurfus, kurie buvo ištirti siekiant aptikti senesnių kasinėjimų perkasas R. Rimantienės tyrinėtoje 23-ioje gyvenvietėje.

Šaltinio gatvėje ir sklypuose **Šaltinio g. 95** ir **97**, esančiuose Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės ŠR dalyje (1 pav.), iškasta 19 2x1 m dydžio šurfų – iššvalgyta 38 arų dydžio teritorija. Vandentiekio ir kanalizacijos trasos vietoje stebėti žemės kasimo darbai. Tyrimų vietose po pilkos spalvos 25–40 cm storio armens sluoksniu buvo aptiktas balsvas smėlis. Jokių archeologinių radinių ir struktūrų nepastebėta. Tyrimų vieta neolito laikotarpiu buvo

1 pav. 2006–2008 m. archeologinių tyrimų Šventosios akmens amžiaus gyvenvietėje planas: 1 – 2008 m. žvalgyti sklypai; 2 – 2007 m. žvalgyti sklypai; 3 – 2006 m. žvalgyti sklypai; 4 – Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės ribos; 5 – radimviečių ir gyvenviečių numeriai. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. Plan of the investigations in Šventoji stone age settlement during 2006–2008: 1 – plots surveyed in 2008; 2 – plots surveyed in 2007; 3 – plots surveyed in 2006; 4 – the boundaries of Šventoji stone age settlement; 5 – findspot and settlement number.

sausumoje, tačiau neapgyvendinta – ji nutolusi į R nuo lagūninio ežero ir jo protakų kelis šimtus metrų.

Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės centrinėje dalyje, Monciškėse, esančiame sklype **Žibų g. 11** iškasta 10 2x1 m dydžio šurfų. Nuo artimiausių žinomų neolitinių radimviečių sklypas nutolęs 200–300 m – yra prie pat saugomos akmens amžiaus gyvenvietės teritorijos R ribos (1 pav.). Sklypo PV dalyje natūralūs stratigrafiniai sluoksniai buvo visiškai arba dalinai sunaikinti XX a. perkasimų, kitose vietose aptiktas perartas 20–70 cm durpių sluoksnis ir balsvas jūrinės kilmės smėlis po juo. Jokių archeologinių radinių ar struktūrų nebuvo rasta.

12 arų dydžio sklypas **Monciškės g. 5 / Rasos g. 1** nuo artimiausios žinomos 23-iosios gyvenvietės nutolęs 350 m į PV. Jame iškasti 3 2x2 m dydžio šurfai, kuriuose aptiktos 2,4–2,5 m storio ežerinės nuosėdos: 70 cm storio durpių ir 1,2 m storio sapropelio sluoksniai. Giliau buvo vandeningas pilkas jūrinės kilmės smėlis. Jokių archeologinių radinių ar struktūrų nerasta. Tirto sklypo vieta neolito laikotarpiu buvo lagūninio ežero duburyje, toli nuo apgyvendintų pakrančių.

Sklype **Kutninkų g. 19**, esančiame centrinėje Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės dalyje, Monciškėse, 41 aro dydžio plote iškasta 10 2x2 m dydžio šurfų ir rankiniu žemės grąžtu „Eijkelkamp“ išgręžti 8 gręžiniai ypač vandeningų šurfų vietose. Šurfuose ir gręžiniuose aptiktos 2,4–2,5 m storio pelkinės ir ežerinės nuosėdos: durpės ir sapropelis. Giliau buvo vandeningas jūrinės kilmės smėlis. Jokių archeologinių radinių ar struktūrų nerasta. 2008 m. ir ankstesnių archeologinių tyrimų duomenys rodo, kad tirto sklypo vieta neolite buvo lagūninio ežero duburyje.

20 arų dydžio sklype **Jotvingių g. 7** iškasti 7 2x1 m ir 2 3x1 m dydžio šurfai. Sklypo R dalyje po 30 cm storio užpiltos žvyringos žemės sluoksniu buvo aptiktas baltas jūrinės kilmės smėlis. Sklypo V ir vidurinėje dalyse iškastuose šurfuose aptikti stori užpiltų ir permaišytų žemių sluoksniai. Įžemis buvo pasiektas tik 2,5–3 m gylyje. Natūralūs stratigrafiniai sluoksniai čia buvo suardyti iki pat jūrinės kilmės žvirgždo. Nustatyta, kad kažkada čia vyko žymūs žemės kasimo, stumdymo ir užpylimo darbai – XX a. II pusėje buvo kasamos durpės, o pačioje XXI a. pradžioje paviršius sulygintas ir užpiltas storu molingos akmeningos žemės sluoksniu. Mažiausiai natūralūs stratigrafiniai sluoksniai nukentėjo sklypo R dalyje, kur neolito laikotarpiu buvęs sausas ežero krantas. Sklypo viduryje galėjo būti lagūninio ežero priekrantės zona. Gintaro nuoskala, rasta šurfo 1 permaišytose žemėse, liudija, kad šioje vietoje arba prie pat tirto sklypo ribos akmens amžiaus gyvenviečių kultūrinis sluoksnis buvo suardytas.

20 arų dydžio sklype **Baltų g. 26**, Monciškėse, iškasta 10 2x1 m dydžio šurfų. Šurfuose aptiktas 20–30 cm storio durpingas armuo ir balsvas jūrinės kilmės smėlis po juo. Vietomis virš balsvo smėlio dar buvo išlikęs maždaug 10 cm storio nesuartų durpių sluoksnis arba jo fragmentai. Jokių archeologinių radinių ar struktūrų nerasta.

11 arų sklypas **Jotvingių g. 4** yra centrinėje Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės dalyje, Monciškėse, maždaug 140 m nutolęs į PR nuo Šventosios 26-osios gyvenvietės. Tyrimų metu iškasti 5 2x1 m dydžio šurfai. Visuose šurfuose iki 35–180 cm gylio aptiktas užpiltas molingos akmeningos žemės sluoksnis. Iš karto po juo slūgsojo įžemis – smėlis, vandeningas žvirgždas arba gargždas. Tokia stratigrafija rodo, kad natūralūs sluoksniai sklype

0 5 cm

2 pav. Gintaro ir keramikos radiniai iš šurfų ties Monciškėmis. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 2. Amber and pottery finds from the test pits near Monciškės

3 pav. Medinis kuolas. Sklypas Šventosios g. 26. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 3. Wooden stake. The plot at Šventosios St. 26

Jotvingių g. 4 buvo suardyti XX–XXI a. pradžioje. Archeologinių radinių nerasta.

Maždaug 50 m ilgio **Sėlių g**. atkarpoje, pačiame jos V gale buvo atlikti nedidelės apimties žvalgomieji tyrimai. Tyrimų metu tikėtasi aptikti ir lokalizuoti R. Rimantienės perkasas – Šventosios 23-iąją gyvenvietę. Būsimos gatvės viduryje buvo iškasti 3 šurfai. 1x1 m dydžio ***šurfas 1*** matuotas gatvės viduryje, maždaug 18 m į V nuo kanalo. Jame užfiksuota 48 cm storio permaišyta žemė – užverstos R. Rimantienės perkasos. Permaišytose žemėse rasta 1 gintaro nuoskala. Tokio paties dydžio ***šurfas 2*** matuotas 18 m į ŠV nuo pirmojo, taip pat gatvės viduryje. Čia po 34 cm storio perartų durpių sluoksniu aptiktas 14 cm sapropelio sluoksnelis. Tai vėlyvojo neolito kultūrinis sluoksnis. Jame buvo gintaro nuoskalų, keramikos, angliukų (2 pav.). Keramikos molio masė liesinta augalinėmis priemaišomis, sienelės puoštos duobutėmis. Šukės prastai išlikusios, trapios. Giliau buvusiame balsvame smėlyje radinių nebebuvo. 2x1 m dydžio ***šurfas 3*** matuotas ta pačia Sėlių g. kryptimi, 22 m nuo antrojo. Šurfe 3 sapropelio sluoksnis buvo storesnis, tačiau radinių jame nebebuvo.

20 arų dydžio sklype **Sergiškių g. 23**, esančiame Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės centrinėje dalyje, Monciškėse, iškasti 9 2x1 m dydžio ir 2 1x1 m dydžio šurfai. Šurfuose aptiktas 20–60 cm storio susiskaidžiusių durpių sluoksnis, giliau – balsvas smėlis, vietomis durpingas arba su juosvais organikos prisotintais tarpsluoksniais. Vienintelis archeologinis radinys – gintaro žaliavos gabalėlis su skaldymo žymėmis, aptiktas šurfe 5, armenyje, 10–20 cm gylyje. Atrodo, kad tyrinėtas plotas neolito laikotarpiu buvęs prie pat apgyvendintų lagūninio ežero pakrančių, tačiau kultūrinio sluoksnio tyrimų metu neaptikta.

Šiek tiek į Š nuo Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės esančiame 14 arų sklype **Žibų g. 112** iškasti 7 2x1 m dydžio šurfai. Paviršių dengė 25–45 cm storio dirvožemio sluoksnis, o giliau slūgsojo vandeningas geltonas smėlis. Archeologinių radinių ar sluoksnių, kuriuos būtų galima sieti su priešistorinių žmonių veikla, neužfiksuota.

16 arų sklype **Šviesos g. 3**, esančiame Monciškėse, iškasti 4 2x2 m dydžio šurfai ir rankiniu žemės grąžtu „Eijkelkamp" ties 3 šurfų Š sienelėmis išgręžti 3 gręžiniai. Šurfuose ir gręžiniuose aptiktos 1,8–2,1 m storio pelkinės ir ežerinės nuosėdos: durpės ir sapropelis, vietomis smėlingas. Giliau buvo vandeningas jūrinės kilmės pilkas smėlis. Tirto sklypo vieta neolito laikotarpiu buvo lagūninio ežero duburyje, palyginti toli nuo žmonių apgyvendintų pakrančių.

Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės ŠV dalyje, sklypuose **Šventosios g. 34a** ir **Šventosios g. 26**, 4,59 ha teritorijoje iškasta 200 2x1 m dydžio šurfų ir rankiniu grąžtu išgręžta 16 gręžinių (8 iš jų – šurfų vietose). Tirto ploto V dalyje iki 2,7 m gylio buvo aptikti durpių ir sapropelio sluoksniai. Tai lagūninio ežero ir protakos, kurios duburys buvo išgraužtas tekančio vandens srauto jūros regresijos metu, nuosėdos. Protakoje buvusiuose šurfuose rasti statmenai į dumblą sukalti mediniai kuolai, išplautų kuolų dalys, pamesti ir paskendę, vandens pernešti akmens ir medžio dirbiniai, jų fragmentai, gamybos atliekos ir ruošiniai (3–4 pav.). Protakos pakrantės nebuvo gyvenamos, o joje vyko intensyvi specializuota ūkinė veikla – žvejyba. Sprendžiant iš radiokarboninės medinio kuolo (3 pav.) datos, intensyvios žmonių veiklos periodą protakoje galima datuoti III tūkst. pr. Kr. viduriu. Tirto ploto R ir centrinėje dalyse rastos smil-

4 pav. Akmens dirbinys. Sklypas Šventosios g. 26. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 4. A stone artefact. The plot at Šventosios St. 26

tainio plokštės gali būti istorinių laikų tinklų pasvarai. Šurfe 46, arime, greta pasvaro ruošinio rastas granitinis muštukas bei titnaginė šautuvo plokštelė, leidžianti šurfo radinius datuoti XVII–XIX a.

2008 m. Šventosios akmens amžiaus gyvenvietėje ir greta jos iššvalgyta 12 sklypų ir 2 gatvių atkarpos – maždaug 6,75 ha dydžio teritorija. 291 šurfu ištirtas 614 m² dydžio bendras plotas ir išgręžti 27 gręžiniai. Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės ŠV kampe, sklypuose Šventosios g. 26 ir 34a, aptikta nauja radimvietė – protaka su išlikusiu III tūkst. pr. Kr. kultūriniu sluoksniu ir medinių kuolų konstrukcijomis. Monciškėse, Sėlių g., ties Šventosios 23-iąja gyvenviete buvo aptikta 1971 m. R. Rimantienės perkasos vieta ir išlikęs vertingas kultūrinis sluoksnis greta jos. Sklypuose Sergiškių g. 23 ir Jotvingių g. 7, suartoje ir perkastoje žemėje aptikta pavienių gintaro nuoskalų. Kitose tyrinėtose Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės vietose archeologinių radinių neaptikta.

The field evaluations in Šventoji

The intense evaluations begun at Šventoji stone age settlement (Palanga City Municipality) and in its vicinity in 2006 were continued in 2008. The N part of Šventoji stone age sett-

lement near Šventosios Street and the central part at Monciškės were investigated (Fig. 1). Segments of 12 plots and 2 streets, around 6.75 ha, were surveyed during the investigation. A total area of 614 m² was investigated using 291 test pits, and 27 boreholes were made.

A new findspot: a channel with a surviving cultural layer from the 3rd millennium BC and wooden stake constructions (Figs. 3–4) was discovered on the plots at Šventosios St. 26 and 34a in the NW corner of Šventoji stone age settlement. The channel's banks were not inhabited but a specialised economic activity, i.e. fishing, occurred intensely on them. The site of R. Rimantienė's 1971 trench and the valuable surviving cultural layer beside it were discovered on Sėlių Street in Monciškės near Šventoji settlement 23 (Fig. 2). Isolated amber flakes were discovered in the ploughed and dug up earth on the plots at Sergiškių St. 23 and Jotvingių St. 7. No finds were discovered at the other investigated locations in Šventoji stone age settlement.

Egidijus Šatavičius

Ažutakio senovės gyvenvietės tyrimai

2008 m. pradėti Ažutakio senovės gyvenvietės archeologiniai tyrimai. Tyrimai vykdyti tiek autoriaus, tiek KPD bei LAD lėšomis pagal Archeologinio ir povandeninio vertingųjų savybių pobūdžio objektų ir vietovių atskleidimo programą.

Ažutakio senovės gyvenvietė yra Švenčionių r. Pabradės sen., apie 1,2 km į R–ŠR nuo plento Vilnius–Švenčionys sankryžos su kelio atšaka ties Pravalo ežeru į Sužionis, apie 360 m į ŠV nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, tarp vietinės reikšmės keliuko Družiliai–Važeliškė ir Žeimenos kairiojo kranto, Ažutakio kaimo ŠR pakraštyje. Gyvenvietė įkurta ant Žeimenos kairiojo kranto smėlingos–žvyringos pirmos viršsalpinės terasos ir salpos, iškylančių iki 1–4 m aukščio virš upės vandens lygio. Šios terasos suformuotos vėlyvojo ledynmečio pabaigoje – holoceno pradžioje. Terasinių aikštelių paviršiai bemaž lygūs, su nežymiais pakilimais ir įlinkimais. XX a. 7 dešimtmečio pradžioje apie pusė gyvenvietės teritorijos buvo apsodinta pušimis, o likusi dalis naudota kaip pieva ir arimas.

Ažutakio senovės gyvenvietė priskirtina smėlinių gyvenviečių tipui. Ją autorius rado 2007 m., vykdydamas privataus žemės sklypo žvalgomuosius tyrimus (sklypas patenka į Pailgės ir Ažutakio pilkapynų apsaugos zoną). Tada ištirta 13 įvairaus dydžio šurfų, iš viso apie 20 m² dydžio plotas (žr. *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 485–487). Gyvenvietės teritorija yra maždaug 130–160x50–80 m dydžio, besidriekianti išilgai upės pakrantės ir vietinio keliuko. Gyvenvietės Š dalį R–V kryptimi kerta buvusios senvagės loma, kuri ypač išraiškinga sklypo R pusėje.

2008 m. archeologinių tyrimų metu ištirtas apie 200 m² dydžio plotas, patenkantis po būsimų pastatų vietomis. Kadangi vieno būsimų pastatų vieta iki galo liko neištirta, šiame straipsnyje aptarsime tik vieną plačiau tirtą plotą, apimantį 180 m². Šis tyrimų plotas matuotas gyvenvietės Š dalyje, šalia ženklios senvagės. Taigi perkasos paviršius labai nuolaidėja Š kryptimi (peraukštėjimas siekia apie 1,5 m). Atitinkamai pasvirę buvo ir dauguma litologinių sluoksnių.

Kadangi senovės gyvenvietė gana gerai išlikusi, sudėtingos jos stratigrafinės sąlygos, o